

СВІТЛАНА ЧУКУТ,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії і
методології державного управління

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ

В сучасних умовах суспільного розвитку Української держави все більшої ваги набувають питання пов'язані з реформуванням державної політики в сфері духовної культури. Так, як зазначалося у виступі Президента України Л.Д. Кучми у Верховній Раді України, "до головного у комплексі чинників, на які ми повинні спиратися в реалізації стратегії економічного і соціального розвитку, слід віднести різке посилення уваги до гуманітарної сфери. Загальносвітові тенденції і власний досвід підводять до принципового висновку: індустріальний, промисловий та економічний поступ значно більше залежить від духовної, культурної складової, ніж від суто технічних нововведень. На жаль, наш досвід переконує в цьому і від зворотнього: крайнощі, які допускалися щодо гуманітарної сфери, дорого обійшлися державі, суспільству, а також економіці. Тим часом в Україні є все для гідного існування цієї сфери, для того, щоб вона виступала рушієм суспільного життя і каталізатором позитивних змін в ньому" [1, 20].

Отже, в наш час посилюється відповідальність впливу держави на розвиток і становлення духовної культури. Своєрідною аксіомою стає висновок про те, що державне управління має починатися і закінчуватися відповідною державною культурною політикою. Бо саме від стану духовної культури в суспільстві залежить ефективність його функціонування. Метафізичний підхід до подолання та розв'язання тих чи інших сучасних проблем суспільного розвитку, коли увага передусім акцентується на наслідках, а не на їх запобіганні, призводить до появи нових проблем і загострення старих. Саме цим, на нашу думку, пояснюється гальмування здійснення реформ в Україні. Переважно ведеться мова про

поліпшення економічного стану нашої держави і нехтується той факт, що воно не можливе без відповідного розвитку духовної культури. Все починається з людини і нею ж закінчується. Не слід також ігнорувати й те, що в наш час культура перетворилася на фактор економічного розвитку.

Якщо під державною політикою розглядати реалізацію системи інтересів держави в суспільному просторі певної країни та за її межами, то гуманітарну політику можна визначити як реалізацію інтересів держави щодо своїх громадян, що впливає на формування їхнього світогляду (уподобань, нахилів, прагнень) з метою виховання їх саме як громадян даної держави. Культурна політика, в цьому контексті, визначається як реалізація інтересів держави в культурній сфері суспільного життя, де культура виступає результатом і засобом самоусвідомлення, становлення і самопізнання як конкретного індивіда, так і суспільства в цілому. Застосовуючи діалектику загального, особливого і конкретного, слід відзначити, що державна політика - це загальне поняття, що охоплює (пронизує) собою всю сферу суспільного буття у вигляді реалізації відповідних різноманітних інтересів держави. Гуманітарна політика - особливе поняття, яке має за об'єкт впливу як конкретних індивідів, так і їх сукупність (соціальні групи, класи, верстви тощо) як громадян держави. Культурна політика - конкретне поняття, в якому знаходить своє втілення реалізація інтересів держави щодо культури як основного чинника виховання, становлення, самопізнання індивіда (групи індивідів) як громадянина даної держави. Таким чином, культурна політика повинна мати інтегративний характер, тобто охоплювати собою всі сфери суспільного життя.

Слід відзначити, що в Україні створена достатня законодавча база для ефективного здійснення культурної політики. Проте, метафізичний підхід до визначення її суті та шляхів реалізації гальмує прогресивні зрушення в цій сфері, тобто заважає виконувати їй функцію своєрідного вихователя громадянина України, стимулятора процесу самопізнання особистості, а звідси - відсутність формування у неї потреби творчої діяльності. В кращому випадку регулюються сфери матеріального розпредмечення та опредмечення культурного буття України -

увага звертається суто на функціонування різних культурно-мистецьких закладів, установ, спілок, організацій тощо. Відбувається переважно некритичне запозичення зарубіжних форм здійснення культурної політики. Не повністю враховується національна особливість та інтегративний (іманентний, трансцендентний) характер культури, а саме механізм відтворення її генеративної цілісності.

Показовими в цьому контексті є дані соціологічних досліджень Інституту соціології України (див. табл. 1 і 2).

Таблиця 1. Національна культура: можливість залучення: оцінка достатності

Чи вистачає Вам можливості залучатися до своєї національної культури?	1995	1997
Не вистачає	16,9	19,2
Важко відповісти, вистачає чи ні	32,1	36,5
Вистачає	37,5	31,3
Не цікавить	12,0	12,4
Не відповіли	1,5	0,6

[4, С. 78].

Таблиця 2. Спосіб життя: можливість участі в культурному житті: оцінка змін.

Як Ви оцінюєте характер змін, які відбулися у Вашому житті за останній рік (можливість брати участь у культурному житті) ?	1994	1995	1996	1997	1998
Значно погіршилися	26,6	16,7	20,0	21,0	26,2
Трохи погіршилися	15,8	16,4	13,8	13,9	14,4
Лишилися такі ж	43,9	57,1	57,3	56,6	49,8
Трохи поліпшилися	6,7	5,7	5,1	6,6	6,4
Значно поліпшилися	1,8	1,6	2,5	0,8	1,8
Не відповіли	5,3	2,4	1,3	1,2	1,4

[4, С. 99].

Отже, виходячи із розуміння сутності політики як системи колективних дій, що спрямовані на досягнення певних цілей, а також програми застосування тих чи інших методів досягнення бажаних результатів, культурну політику держави можна визначити як здійснення державної політики в сфері культури,

першочерговими завданнями якої має бути: виховання своїх громадян, збереження культурної самобутності, дотримання певних ритуалів, норм тощо в суспільній життєдіяльності громадян, а також підтримку їх творчої діяльності, чи точніше, їх особистий внесок в становлення та розвиток духовної культури тощо [5]. Це визначення не суперечить за своєю сутністю визначенню, даному ЮНЕСКО, в якому зазначається, що “під культурною політикою розуміється комплекс операційних принципів, адміністративних та фінансових видів діяльності й процедур, які забезпечують основні засади дій держави у сфері культури. Культурна політика - це вся сукупність свідомих дій чи утримання від дій у суспільстві, які спрямовані на досягнення певних культурних цілей шляхом оптимального використання всіх фізичних та духовних ресурсів, які має суспільство [7]”.

Держава, коли визначає за допомогою своїх відповідних органів: Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури і мистецтв України, Державного комітету України з питань науки та інтелектуальної власності, Державного комітету інформаційної політики України, Державного комітету України у справах релігій, основні напрямки своєї діяльності в галузі духовної культури, обґрунтовуючи їх відповідною законодавчою базою (“Основи законодавства про культуру”, “Закон про освіту”, “Закон про інформацію”, “Закон про музеї та музейну справу”, “Закон про бібліотеки та бібліотечну справу”, “Закон про кінематографію” тощо) неодмінно проводить ту чи іншу культурну політику, тобто здійснює управління в сфері духовної культури, визначаючи при цьому певні пріоритети, свідомо чи несвідомо спирається на попередні напрацьовані за весь період державотворення механізми контролю та управління цією сферою. Тому, на нашу думку, розглядаючи культурну політику держави, неправомірно зводити її лише до “управління культурою” чи “підтримки культурою”. Правомірніше водночас вести мову і про управління, і про підтримку культури, що насамперед повинно знаходити свій прояв у визначенні пріоритетних напрямків управління культурою, а саме того, що має виступати першочерговим об’єктом цього

управління, його основним завданням, на що слід спрямовувати основні зусилля та кошти держави, чим це зумовлено і як це позначиться на ефективності державного управління в цілому.

На думку фахівців ЮНЕСКО, сучасна культурна політика може бути трансформована і реформована таким чином, щоб стати здатною гідно відповісти на змінені вимоги сучасного суспільного розвитку. Передусім це стосується впливу глобального (світового) ринку на творчість, на виникнення та розвиток культурної індустрії, на культурну спадщину, на захист авторських прав та громадських інтересів у вік кіберкультури. Ця проблема також стосується і урядів, що представляють інтереси своїх громадян, здійснюють культурну політику, спрямовують її розвиток, формують та управляють культурним обміном від імені цих громадян. Підсумовуючи можна відзначити, що спільним для здійснення культурної політики, має стати її здатність відповісти на виклик глобальних економічних змін. Це узгоджується з виробленням сучасними країнами відповідних внутрішньополітичних та оборонних відповідей на такі зміни. У цьому контексті досить позитивним підходом, який відповідає новим суспільним можливостям, є найбільш повне використання змін з метою найбільш повного задоволення культурних потреб суспільства. Культурна політика має бути здатною не лише вистояти перед змінам, а й ефективно управляти цим процесом в умовах глобальної економічної та культурної трансформації.

Визначаючи стратегічні пріоритети 2000 - 2004 рр., Л.Д. Кучма відзначив, що "базовою основою нашого подальшого розвитку є європейський вибір, відданість України загальнолюдським цінностям, ідеалам свободи та гарантованої демократії. Особливе значення має послідовна політика України щодо зближення з Європейським Союзом, набуття статусу асоційованого, а згодом повноправного члена ЄС" [1, 36]. Стратегія інтеграції України до ЄС визначає основні пріоритети діяльності органів виконавчої влади на період до 2007 року, протягом якого мають бути створені передумови, необхідні для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі [3]. Ця Стратегія має забезпечити входження

держави до європейського політичного, економічного і правового простору і отримання на цій основі статусу асоційованого члена ЄС, що є головним зовнішньополітичним пріоритетом України у середньостроковому вимірі.

Одним із основних напрямів інтеграційного процесу є культурно-освітня і науково-технічна інтеграція. Поряд із згаданими напрямками європейської інтеграції, культурно-освітній та науково-технічний займають особливе місце, зумовлене потенційною можливістю досягти вагомих успіхів у інтеграційному процесі саме на цих напрямках. Вони охоплюють галузі середньої і вищої освіти, перепідготовку кадрів, науку, культуру, мистецтво, технічну і технологічну сфери. Інтеграційний процес на відповідних напрямках полягає у впровадженні європейських норм і стандартів у освіті, науці і техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС. У кінцевому результаті такі кроки спрацьовуватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища. Здійснення даного завдання передбачає взаємне зняття будь-яких принципових, на відміну від технічних, обмежень на контакти і обміни, на поширення інформації. Особливо важливим є здійснення спільних наукових, культурних, освітніх та інших проектів, залучення українських вчених та фахівців до загальноєвропейських програм наукових досліджень.

В цьому контексті заслуговує на окрему увагу “Перша програма Європейського Союзу щодо підтримки культури (2000-2004)”, яка була прийнята в листопаді 1998 року [8]. Ця програма передбачає створення умов для єдиного ринку культури. В ній зазначається, що культура є водночас фактором, як економічної, так і соціальної інтеграції й громадянства, що стверджує свою ідентичність щодо “третьої особи” і відіграє важливу роль у зустрічах з новими викликами, котрі виникають перед Союзом, такими як глобалізація, інформаційне суспільство, соціальна згуртованість і створення зайнятості. Договір щодо утворення Європейського Союзу передбачає також і відповідальність за створення спільноти і забезпечення згуртованості серед європейців. Передусім це стає

можливим шляхом сприяння розквіту культур Держав-Членів, за умови поваги до їх національної і регіональної різноманітності, що має насамперед ґрунтуватися на їх спільній культурній спадщині. Особливу увагу слід приділяти також збереженню малих європейських культур та не широко вживаним розмовним мовам.

Програма “Культура 2000” має спонукати до життя спільний для європейців культурний простір, основними засадами якого повинні стати: сприяння творчій діяльності, розгляд культурної спадщини з єдиного європейського виміру, взаємоусвідомлення культури, мови і історії громадянами Європи. Підтримка культурних змін з погляду покращання та поширення знань стимулює співпрацю між державами та творчу діяльність в них. Культурні програми: Калейдоскоп, Аріана і Рафаель, започаткували спільні зусилля Європейського Союзу щодо культури, які мають бути спрощені і зміцнені завдяки результатам оцінки і досягнень цих програм. Відповідно до повідомлення Комісії “Агенда 2000”, рівень ефективності заходів Союзу має бути збільшений за рахунок концентрації наявних ресурсів внутрішньої політики, включаючи відповідні культурні заходи. Культурна діяльність спільноти також має брати до уваги особливу природу, і звідси специфічні потреби, кожної культурної сфери. Це передусім зумовлюється тим, що програма, яка прагне підтримати творчу працю, зберегти культурну спадщину і культурну співпрацю на європейському рівні, не менш достатньо ефективно має супроводжуватися конкретними заходами вирішення проблем, які виникають від існування перешкод і невідповідності між Державами-Членами, які спостерігаються у фінансовій, соціальній чи інтелектуальній сферах.

Це пояснюється тим, що в своїй глибині вертикального розгляду кожна сфера культурного виробництва (особливо музична та видавнича індустрія) має співвідноситися з іншими проблемами, що спостерігаються в кожному її секторі, особливо з питань зменшення податків для культурної продукції (включаючи диски та музичні інструменти) і посилення прав інтелектуальної власності. Вважається за краще, розглядати питання фінансування та інструментального забезпечення здійснення культурної політики, не на рівні кожної Держави-Члена, а

на рівні Спююзу; оскільки це рішення обмежує до мінімуму вимоги щодо досягнення цих цілей і не виходить за межі необхідності їх закінчення.

Головною метою діяльності Союзу в культурній сфері має стати: підтримка творчості, протекціонізм (захист) митців та їх прав, транс-національні поширення культури і праць митців, особлива допомога юним митцям; покращання доступу і брання участі в культурному житті для широкого загалу; безпосереднє визнання культури як економічного фактору соціальної інтеграції та громадянства, підтвердження своєї ідентичності щодо “третьої сторони”. Основні положення цієї програми розроблені відповідно до особливих потреб кожного культурного сектору, мають здійснюватися за допомогою дій, більш загально які можна визначити як вертикальні та горизонтальні заходи. До вертикальних заходів належить діяльність в галузі: виконавчого мистецтва (театр і танець); музики; пластичного, ужиткового (прикладного) та візуального (образотворчого) мистецтва; культурної спадщини; літератури (книги, читання та переклад); інших форм мистецького вираження. В основу горизонтальних заходів покладена діяльність: синергетична; у вигляді спільної активності; щодо заходів підтримки проєктів спеціалізованих (значних) чи/і символічної важливості. Отже, програма “Культура 2000” має сприяти творчій діяльності й знанню, поширенню європейської культури через секторний (галузевий) підхід, завдяки гнучкості якого сприятиметься реалізація синергізму між сферами культурної спадщини, різноманітними мистецькими полями і новими формами вираження.

Таким чином, докладно розглянувши сучасний досвід здійснення культурної політики на рівні Європейського Союзу, доходимо висновку щодо необхідності запровадження деяких його основних аспектів у культурній політиці нашої держави. Зокрема, безпосередньо ефективною і важливою є орієнтація Європейського Союзу в реалізації культурної політики на збереженні та заохоченні культурної різноманітності, врахуванні специфіки розвитку усіх країн-членів поряд з вихованням та формуванням нового світогляду - світогляду єдиної європейської культури, що має ґрунтуватися на основних загальнолюдських засадах сприяння

творчій діяльності й знання, поширення європейської культури через секторний (галузевий) підхід. Особливо важливим, на нашу думку, є те, що програма Європейського Союзу “Культура 2000” відшукує можливості для забезпечення співробітництва на національному та регіональному рівні між культурними організаціями і управліннями та відповідними культурними інститутами Держав-Членів, для сприяння розквіту культурної творчості через надання допомоги різноманітним мистецьким проектам і підтримку заходів, спрямованих на розвиток європейського світогляду та характеру, що водночас зумовлюють швидке поширення європейської культури як в самій Європі, так і за її межами.

Отже, розглянувши основні засади функціонування і розвитку духовної культури в нашій країні, слід ще раз відзначити необхідність пошуку оптимальних шляхів реалізації культурної політики української держави, які мають ґрунтуватися на всьому розмаїтті та багатстві української та світової культурної спадщини, сприяти сучасним процесам державотворення, відродженню національної самобутності українського народу, що спонукатиме розквіт та злет української духовної культури, допоможе усвідомити українському народу його шляхетну роль творця власної історії, і все це повинно відбуватися на основі органічного поєднання національних, державних та загальнолюдських цінностей.

ВИСНОВКИ

1. Під культурною політикою держави розуміється здійснення державної політики в сфері культури, першочерговими завданнями якої має бути: виховання своїх громадян, збереження культурної самобутності, дотримання певних ритуалів, норм тощо в суспільній життєдіяльності громадян, а також підтримку їх творчої діяльності, чи точніше, їх особистий внесок в становлення та розвиток духовної культури тощо.

2. Спільним для здійснення культурної політики в сучасних умовах суспільного розвитку має стати її здатність відповісти на виклик глобальних економічних змін. Це має узгоджуватися з виробленням сучасними країнами відповідних внутрішньополітичних та оборонних відповідей на такі зміни. У цьому

контексті досить позитивним підходом, який відповідає новим суспільним можливостям, є найбільш повне використання змін з метою найбільш повного задоволення культурних потреб суспільства. Культурна політика має бути здатною не лише вистояти перед змінам, а й ефективно управляти цим процесом в умовах глобальної економічної та культурної трансформації.

3. Розкриваючи основні засади та напрямки здійснення культурної політики нашої держави, робиться висновок, що хоча вже зроблені перші кроки на шляху до вироблення згідно до нових змінених умов сучасного суспільного розвитку відповідної державної культурної політики, однак, ще не повністю враховані якісні аспекти цих змін, дії держави більше спрямовані на подолання та запобігання лише негативним наслідкам, а не самої причини (проблеми), що їх викликає, сутність якої полягає в зростанні подальшої дегуманізації людини, поглибленні процесу її відчуження від світу, інших людей та самої себе.

4. При розгляді відповідного законодавчого забезпечення здійснення культурної політики в Україні, відзначається важливість кроків, зроблених нашою державою в цій сфері, а також зазначається їх недостатність для подолання та уникнення тих негативних явищ, які виникають під впливом сучасного суспільного розвитку. Слід розробити адаптовані до нових сучасних вимог закони, які б враховували вплив на культурну політику держави з боку нових змінених умов протікання процесу державотворення, а саме - інформатизацію, глобалізацію, транснаціональну співпрацю тощо.

Список основної використаної літератури:

1. Кучма Л.Д. Націю звеличують великі цілі і діла. - К.: Преса України, 2000. - 96 с.
2. Державна програма розвитку української культури на 1999-2005 р. (проект) // Культура і життя. - 1998. - № 42 (21 жовтня).
3. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу (затверджена Указом Президента України Л.Кучмою від 11 червня 1998 року №615/98).

4. Паніна Н.В., Головаха Є.І. Тенденції розвитку українського суспільства (1994-1998 рр.). Соціологічні показники (Таблиці, ілюстрації, коментар). - К.: Інститут соціології, 1999. - 152 с.
5. Чукут С.А. Духовна культура в гуманітарній політиці України // Програма "Україна - 2010": Консолідація українського суспільства: реалії, перспективи: Науково-методичний посібник. - К.: Вид-во УАДУ, 1999. - С. 47-80.
6. Creativity, markets and cultural policies // World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - Part 3. - P. 155-156.
7. Cultural Policy: A Preliminary Study. - Paris: UNESCO, 1969. - 357 p.
8. First European Community framework programme in support of culture (2000-2004) // Official Journal of the European Communities. - C 359/29. - 23.11.98. - p. 29-42.
9. World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - 488p.